

As pegadas da represión no maxisterio

Fotografía: Casa del Maestro de Pontevedra (*Vida Gallega*, nº 618, xaneiro 1935). Era unha asociación de tipo social-recreativo-cultural dos mestres pontevedreses na que participaron moitos dos mestres asasinados e represaliados (tamén os contrarios); estaba situada no barrio de Campolongo en Pontevedra e foi coñecida máis tarde como “o chalé ou a casa do xeneral”.

REVISTAGALEGA
DE EDUCACIÓN
PUBLICACIÓN DE NOVA ESCOLA GALEGA

ISSN: 1132-8932

Páx. 14-16

Xosé Álvarez Castro

Mestre e investigador da memoria histórica

pepalva@telefonica.net

A represión sobre o maxisterio é unha forma de violencia política que se manifestou mediante diferentes tipos de castigo: na vía administrativa ou laboral, con sancións impostas nos primeiros días polas autoridades militares e, posteriormente, de xeito institucionalizado, a través das comisións de depuración do maxisterio. Outra vía foi a represión física a través de “paseos”, execucións e exilio ou do encarceramento. Común a ambas foi a represión económica, a través das sancións por responsabilidades políticas e de multas diversas, así como da precariedade derivada da imposibilidade de exercer a

profesión. A represión económica non se esgota coas sancións senón que a indixencia do profesorado sancionado e familias, así como a longa duración e incerteza dos expedientes, trae consigo actitudes de submisión e adhesión ao réxime (reais ou finxidas), que propician doazóns non sempre voluntarias. Dende o punto de vista psicolóxico, parte do profesorado refuxiouse no chamado “exilio interior” (tan ben estudado por Porto Ucha). Mestres e mestras tamén deberon soportar a descualificación social e a abxuración pública das súas ideas: o bautismo dos fillos, a volta á práctica relixiosa, a adhesión ao réxime, fo-

ron manifestacións desta forma de represión que se simbolizou publicamente a través das cerimonias de reposición dos crucifixos.

O estudo dos escritos asinados por mestres e mestras represaliados pode darnos idea certa da penuria económica derivada da represión. Isolino Martínez, mestre represaliado, afiliado a Izquierda Republicana e á Asociación de Trabajadores de la Enseñanza pode valernos como exemplo:

“si he simpatizado con algún partido político de izquierda fue por el desgraciado ligazón de la vida; compañías y ambiente van pesando tanto sobre la debilidad individual que terminan imponiendo hábitos conductores al abismo [...] tengo esposa, madre y seis hijos que viven a expensas del sueldo de su padre; la situación económica en que me encuentro más que grave es desesperada, al fin soy un español que cree en el resurgir de España, estando dispuesto a contribuir a ello como sea y con lo que sea.”[1]

Unha parte significativa, pero minoritaria, do profesorado, a

[1] Escrito presentado diante da Comisión depuradora, 25-10-1938. AGA.

comprometida de xeito activo política ou sindicalmente, foi castigada por diversas vías: administrativa (depuración), xudicial militar (consellos de guerra), gubernativa (sancións económicas), en contradición coa norma xurídica de que os mesmos feitos non poden ser obxecto de sanción por xurisdicións distintas.

Este sector sufriu unha represión física que causou máis de cen mortes en toda Galicia, pois debemos contabilizar as que tiveron lugar na posguerra; casos como o do dirixente da resistencia José Gómez Gayoso, fusilado no ano 1948, o “suicidio” na comisaría viguesa de Antonio Boullosa (1948) tras a desarticulación da organización comunista pontevedresa ou o controvertido asasinato, no ámbito da represión contra a guerrilla, do mestre Crisanto Carbajo (1948) son casos a lembrar.

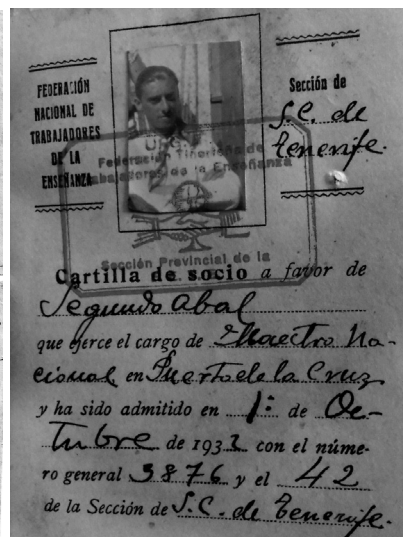
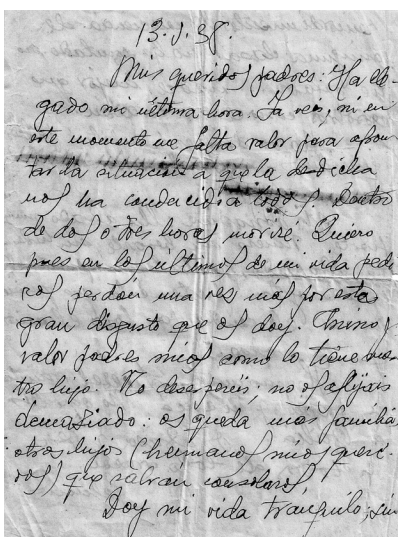
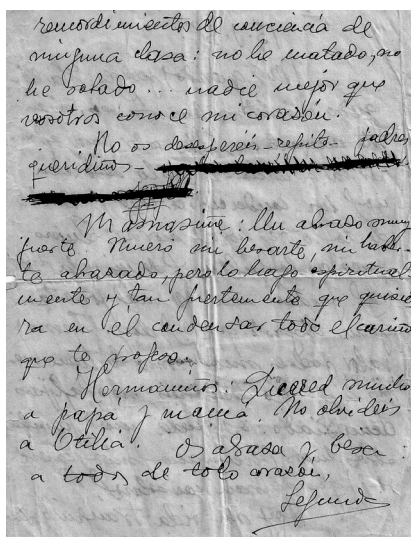
As casuísticas son variadas pero trataremos tres casos-tipo representativos: a execución (Segundo Abal Padín), o clásico “paseo” (Alfonso Rodrigo Méndez) e un caso que, ademais de achegar a perspectiva de xénero, é o paradigma da aplicación das distintas vías de castigo por unha mesma acusación (Peregriña Martínez Santos).

Segundo Abal, mestre de Castrogudín (Vilagarcía), socialista, afiliado a FETE (UGT) e á Casa del Maestro. Detido o 1 de agosto de 1936, en 1937 incoásele a causa militar 1394/37; as acusacións son moi graves: grande propagandista das doutrinas marxistas, perturbador e perigoso para a sociedade, antirreligioso “hasta el extremo de inculcar a los niños confiados a su custodia ideas contrarias a la Religión, haciendo pruebas con ellos para demostrarles que no había Dios”. [2]

O mestre afirma que se limitara a cumprir as disposicións vixentes e manifesta estar aterrado coas acusacións. Execútano o 13 de maio de 1938. Posuímos a derradeira carta á familia, escrita un par de horas antes da execución:

“Mis queridos padres: Ha llegado mi última hora. Ya veis, ni en este momento me falta valor para afrontar la situación a que la desdicha nos ha conducido a todos. Dentro de dos o tres horas moriré. Quiero pues en los últimos de mi vida pedir os perdón una vez más por este gran disgusto que os doy. [...] Doy mi vida tranquilo; sin remordimien-

[2] Causa 1394/37. AIMN.

Fotos orixinais da última carta de Segundo Abal e o seu carné como afiliado á FETE en Tenerife (arquivo particular).

Reposición do crucifixo en Lérez (*Vida Gallega*, nº 677, outubro 1936. Foto Pintos). Reflicte os actos de reposición nas escolas da parroquia, coa asistencia de forzas vivas e do famoso crego Leandro del Río, así como de "flechas y pelayos" que aparecen diante.

tos de conciencia de ninguna clase: no he matado, no he robado... nadie mejor que vosotros conoce mi corazón."[3]

Alfonso Rodrigo Méndez, secretario da agrupación socialista de Sanxenxo e afiliado á UGT. Acusado de directivo da Fronte Popular e de recrutar xente armada para ir a Pontevedra o 20 de xullo.

Hai constancia documental de como foi a súa morte:

"al ser conducido la noche del cinco del actual, en virtud de Orden recibida al efecto, desde esta Capital a la prisión de Caldas de Reyes [...] aprovechando una parada que hizo el vehículo que los transportaba para reparar una avería, solicitó a la fuerza, se le permitiese apearse unos momentos por notar síntomas de mareo."[4]

[3] Texto íntegro en: <https://anosdome-do.blogspot.com/2011/04/derradeira-carta-do-mestre.html>

[4] Informe da Guardia Civil, 27-9-1936. AIMN.

Continúa afirmando que fuxiu amparado pola escuridade perseguido polos gardas que fixeron varios disparos. Era a aplicación da chamada "lei de fugas".

Peregrina Martínez Santos, 21 anos, afiliada ás Xuventudes Socialistas, mestra en Vilalonga (Sanxenxo). Detida en 1936 estivo presa un ano e multada con mil pesetas por "actividades de carácter marxista." En 1938 é procesada por un delito de rebelión. O testemuño do cura de Vilalonga foi moi duro: ideas comunistas, recibía xornais extremistas, non formaba aos nenos na educación cristiá e consentía que blasfemasen, mandara colocar pasquíns con consignas comunistas e non frecuentaba a igrexa nin cumpría cos deberes cristiáns; a causa foi sobresida en xullo de 1938. En 1941 ábrese expediente de responsabilidades políticas, sobresido en 1943. Depurada con separación definitiva, defendérase diante da comisión con grande valentía. En 1958 proponse o reintegro no corpo e sanción de tras-

lado fóra da provincia durante cinco anos.[5]

En conclusión: esta breve mostra de casos pretende servir como exemplificación do papel de sector-diana que tivo o maxisterio para os golpistas; sobre el exerceron unha violencia que abarcou todas as modalidades, dende o profesional (depuración) ata a eliminación física e que deixou unha pegada indeleble en toda a sociedade.■

[5] Máis información: <http://www.dogrisao-violeta.gal/biografia/represaliadas-e-resistentes/peregrina-martinez-santos/>